

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “ภาพชีวิตครอบครัวที่ปรากฏในภาพยนตร์วิดีโอ” ได้นำแนวคิดมาเป็นกรอบและแนวทางในการศึกษาดังนี้

- แนวคิดการสร้างความเป็นจริงทางสังคมของสื่อมวลชน (SOCIAL CONSTRUCTION OF REALITY)
- แนวคิดเรื่องโครงสร้างครอบครัวในสังคมไทยและลักษณะครอบครัวไทยสมัยใหม่
- แนวคิดเรื่องบทบาทระหว่างสามี-ภรรยา

แนวคิดการสร้างความเป็นจริงทางสังคมของสื่อมวลชน (SOCIAL CONSTRUCTION OF REALITY)

มนุษย์สร้างหรือกำหนดความหมาย กฎระเบียบ วัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ ให้เกิดขึ้นในสังคม และยอมรับร่วมกันว่าสิ่งต่างๆ เหล่านี้คือความเป็นจริงทางสังคม และแสวงหาวิถีทางในการดำรงความเป็นจริงตามที่ยอมรับกันนั้นให้สืบเนื่องต่อไป สื่อมวลชนเป็นสิ่งที่สามารถตอบสนองในส่วนนี้ได้ เนื่องจากเป็นสิ่งที่สามารถสร้างและเผยแพร่ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนสร้างภาพลักษณ์ในทางใดทางหนึ่งให้ปรากฏแก่สายตาผู้รับได้อย่างสมจริง

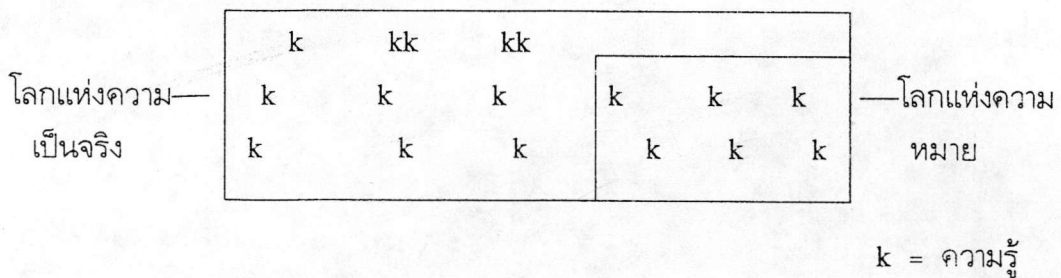
สื่อมวลชนจึงมีส่วนสำคัญยิ่งต่อการสร้าง การขยาย และตอกย้ำความหมายที่มนุษย์เป็นผู้กำหนดให้กับสรรพสิ่งและสภาวะการณ์ของโลกรอบตัวเรา เพราะมนุษย์ส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสได้สัมผัสกับความจริงของสังคมโลกด้วยประสบการณ์ตรงทุกกรณี ดังนั้นสื่อมวลชนจึงรับหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโยงให้คนเราเกิดประสบการณ์ทางอ้อมกับสรรพสิ่งและปรากฏการณ์ต่างๆ ในโลกแห่งความเป็นจริง กล่าวคือ ได้เรียนรู้สภาพความเป็นจริงทางสังคม ตามที่สื่อมวลชนสร้างหรือนิยามไว้ (ขวัญเรือน กิติวัฒน์, 2530 : 14)

ตามแนวคิดของทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม (PHENOMENOLOGY) ซึ่งเป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่ให้ความสำคัญกับเรื่องของวัฒนธรรมนิยม(CULTURALISM) กล่าวไว้ว่า โลก (WORLD) ของเราแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ โลกแห่งความเป็นจริง (WORLD OF REALITY) และโลกแห่งความหมาย (WORLD OF MEANING) ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า (บงกช เสวตตามร์, 2533 : 14)

โลกแห่งความเป็นจริงเป็นโลกที่สามารถสัมผัสได้ด้วยตนเอง ซึ่งมีคำเรียกต่างกันไป เช่น PETER BERGER เรียกว่า LIFE - WORLD และ ALFRED SHUTZ เรียกว่า PARAMOUNT REALITY สิ่งที่เราสัมผัสได้นี้ อาจเป็นได้ทั้งสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเหตุการณ์ต่างๆ กระทั่งความฝันและสิ่งที่ควรนำเสนออีกล้วนแต่เป็น "ความเป็นจริง" ตามความหมายนี้ทั้งสิ้น

ส่วนโลกแห่งความหมายนั้น คือความรู้ในส่วนที่เรารับรู้ได้มาเพียงบางส่วนจากโลกแห่งความเป็นจริง แล้วนำมาสร้างขึ้นเป็น "คลังแห่งความรู้" (STOCK OF KNOWLEDGE) ของเราขึ้น และที่กล่าวว่ามีมนุษย์เราได้สร้างความเป็นจริงขึ้นนั้น แท้จริงแล้วก็คือ ความเป็นจริงทางสังคม

ภาพจำลองความสัมพันธ์ระหว่างโลกแห่งความหมายกับโลกแห่งความเป็นจริง (บงกช เศวตามร์, 2533 : 15)

อโดมิ และ เมน (ADONI & MANE, 1984 อ้างถึงใน จีรวรา อุษากุล, 2536 : 13) ได้แบ่งประเภทของความเป็นจริงออกเป็น 3 ลักษณะพอสรุปได้ดังนี้

1. OBJECTIVE SOCIAL REALITY คือ ความเป็นจริงที่เราสัมผัสได้ด้วยประสบการณ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกภายนอก ซึ่งเราได้เผชิญในฐานะที่เป็นจริง
2. SYMBOLIC SOCIAL REALITY คือ ความเป็นจริงที่แสดงออกมาในรูปสัญลักษณ์ เช่น ศิลปะ เอกสาร หรือเนื้อหาในสื่อ ซึ่งความจริงชนิดนี้มีมากมาย สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ ความสามารถของบุคคลในการรับรู้ และแยกแยะสิ่งต่างๆด้วยตนเอง
3. SUBJECTIVE SOCIAL REALITY คือ ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในทัศนะของตัวผู้มอง นั่นก็คือ ทั้งความจริงที่ได้รับแบบ OBJECTIVE และ SYMBOLIC มารวมกัน เข้ากลายเป็นแบบ SUBJECTIVE อาจกล่าวได้ว่าความจริงจะถูกนำเสนอได้ในรูปของสัญลักษณ์ และนำไปสู่จิตสำนึกของแต่ละบุคคล

ภาพยนตร์เป็นสิ่งที่สามารถสะท้อนความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมได้ แต่ด้วยความ

จำกัดตามคุณลักษณะของสื่อ ประกอบกับทัศนะส่วนตัวของผู้ผลิต จึงทำให้ภาพยนตร์สะท้อนความเป็นจริงได้เพียงบางส่วนเท่านั้น เช่น ภาพยนตร์เสนอให้ตัวละครชายแก้ปัญหาด้วยความรุนแรง และให้ตัวละครหญิงเป็นฝ่ายหนีปัญหา ซึ่งในโลกของความเป็นจริงแล้ว ยังมีผู้ชายอีกมากมายที่ไม่เคยแก้ปัญหาด้วยความรุนแรง และยังมีผู้หญิงอีกมากที่ไม่เคยหนีปัญหา ซึ่งการนำเสนอในลักษณะดังกล่าวอาจเกิดขึ้นจากความเชื่อในสังคมผนวกกับมุมมองของผู้ผลิต มีผลทำให้ผู้ชมรับรู้ได้เฉพาะในส่วนที่ภาพยนตร์นำเสนอ หรือสะท้อนให้เห็นเท่านั้น ผลลัพธ์ก็คือผู้ชมยอมรับว่าสิ่งเหล่านั้นคือความเป็นจริงทางสังคม นั่นหมายความว่าภาพยนตร์ได้สร้างโลกแห่งความหมาย หรือสร้างความเป็นจริงทางสังคมขึ้น

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดการสร้างความเป็นจริงทางสังคมของสื่อมวลชนนี้ มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ถึงความเป็นจริงที่แสดงออกในรูปของสัญลักษณ์ คือเนื้อหาในสื่อภาพยนตร์ หรือ CELLULOID REALITY เพื่อศึกษาว่าภาพยนตร์ไทยได้นำเสนอ หรือสะท้อนภาพชีวิตครอบครัวในสังคมไทยให้ปรากฏเป็นจริงทางสังคมอย่างไรบ้าง

ลักษณะโครงสร้างครอบครัวไทย

ความหมายของครอบครัวไทยโดยรวมแล้ว หมายถึง กลุ่มบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่มาอยู่รวมกันโดยการสมรส ด้วยความผูกพันทางสายโลหิต หรือด้วยความผูกพันอื่นๆ โดยอยู่รวมกันในครัวเรือนเดียวกันหรือแยกกันอยู่ก็ได้ สมาชิกทุกคนในครอบครัวจะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในด้านความรักความเอาใจใส่ มีจิตผูกพันกัน ให้การอบรมดูแลความประพฤติ และถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้ (โสภณ ชีปัดมันน์, สมบัติ สุพพัตชัย และ ประกายรัตน์ สุขุมาลชาติ, 2534 : 2-2)

ครอบครัวไทยเป็นแบบฉบับความเป็นอยู่ของไทยที่เป็นสถาบันแบบไทยๆ ซึ่งมีแบบฉบับอันเป็นโครงสร้างเฉพาะของมันเอง คติโบราณของไทย ถือว่าครอบครัวไทยประกอบด้วยหลัก 7 ประการ คือ (เลื่อน สุนทรเสวต อ้างถึงในบุญลือ วันทายนต์, 2520 : 78-86)

1. พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย - เจตีย์ หรือ เทวดาประจำครอบครัว
2. ผัว เมีย - หลักของครอบครัว
3. ลูก - ความหวังของครอบครัว
4. ญาติพี่น้อง - ร่มเงาของครอบครัว
5. เพื่อนบ้าน - กำแพงและข่าวของครอบครัว
6. อาชีพ - ฐานะของครอบครัว
7. ศีลธรรม - ทิศทางที่ถูกต้องของครอบครัว

โครงสร้างทั้ง 7 ประการนี้ เป็นส่วนประกอบให้เกิดระบบความเป็นครอบครัว
ของไทยขึ้น หลัก 7 ประการนี้อธิบายรายละเอียดดังนี้

1. พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย - เจตีย์หรือเทวดาประจำครอบครัว

พ่อแม่ได้ชื่อว่าเป็นเจตีย์ประจำครอบครัว นั่นคือดำรงอยู่ในฐานะที่ลูกทุกคนจะต้องมี
ความเคารพนับถือ เลี้ยงดูตอบแทนเมื่อท่านถึงวัยชรา ในสังคมไทยถือว่า การแสดงความ
เคารพต่อบุพการี อันได้แก่ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นเรื่องที่สังคมไทยยอมรับและทุกคนต้องทำ
ถือเป็นค่านิยมของสังคมไทย

2. ผัว เมีย - หลักของครอบครัว

ตามสังคมไทยถือว่า ผัวเมีย คือ หลักของครอบครัว คือเป็นหลักเป็นเกณฑ์ของ
ครอบครัวให้สมาชิกได้ประพฤติปฏิบัติและดำเนินตาม อีกทั้งอยู่ในฐานะที่จะว่ากล่าวตักเตือน
สมาชิกของครอบครัวได้

ตามความเชื่อถือค่านิยมในสังคมไทย ถือว่าหญิงจะต้องมีความบริสุทธิ์ที่เรียกว่า
สาวพรหมจารี ซึ่งหญิงจะต้องรักษาพรหมจารีไว้เท่าชีวิต การที่จะมอบพรหมจารีให้กับชายคนใด
นั้นจะต้องคิดเสมอว่ามอบชีวิตให้ด้วย และชายใดก็ตามที่ได้หญิงมาเป็นภรรยาจะต้องรับผิดชอบ
ชอบต่อชีวิตของหญิงนั้นด้วย

ตามคติโบราณมีความเชื่อว่า “สามีคือช้างเท้าหน้า ภรรยาคือช้างเท้าหลัง” หมายความว่า
สามีคือผู้นำ ส่วนภรรยาคือผู้ตาม สามีหรือบิดามีหน้าที่ให้ความคุ้มครองป้องกันและให้การ
อุปการะทางเศรษฐกิจแก่ผู้ที่อยู่ในครอบครัว มีสิทธิและอำนาจมากกว่าคนอื่น ๆ การจัดทรัพย์สิน
และเงินทองต่างๆภายในครอบครัวถือเป็นอำนาจของบิดา รวมทั้งการสืบสกุลก็ใช้นามสกุลของบิดา

นอกจากนั้นเดิมมีความนิยมกันว่า ชายคนหนึ่งนิยมมีภรรยาหลายคนในเวลาเดียวกัน
และนำภรรยาเหล่านั้นมาอยู่รวมในบ้านหรือตั้งบ้านเรือนบริเวณเดียวกัน จึงเป็นหน้าที่ของชายที่จะ
ต้องให้ความอบอุ่น อุปการะเลี้ยงดูบุตรธิดาที่เกิดจากภรรยาเหล่านั้น ตลอดจนคนในครอบครัว
ของตนทั้งหมดโดยทั่วถึงกัน

3. ลูก - ความหวังของครอบครัว

ลูกถือว่าเป็นผลผลิตของครอบครัว การที่ชายหญิงยินดีมาร่วมเป็นสามีภรณานั้น
จุดประสงค์คือ ต้องการมีลูกไว้สืบสกุล ไว้ปลอบใจยามว่าเหวบ้าง ไว้ดูแลยามเจ็บไข้ ยามชราบ้าง
ซึ่งสุดแท้แต่ความต้องการของแต่ละครอบครัว จะอย่างไรก็แล้วแต่ ลูกถือว่าเป็นความหวังของ

ครอบครัว ดังนั้นในครอบครัวไทยเด็กจึงเป็นที่รวมความสนใจในครอบครัว บิดามารดาจะ
ยอมเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อให้ลูกๆ มีความสุข

4. ญาติพี่น้อง - รุ่มเงาของครอบครัว

ญาติพี่น้องในครอบครัวไทยถือว่าเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์กับเราจัดเป็น 2 ประเภท คือ

ก. ญาติทางสายโลหิต หมายถึงการเป็นญาติกันทางธรรมชาติ

ข. ญาติทางธรรม หมายถึง การเป็นญาติกันทางสังคม

ญาติพี่น้องในสังคมไทยนั้นถือว่า สามารถช่วยเหลือเกื้อกูลกันในยามยากได้ ฉะนั้น
การอยู่รวมกับหมู่ญาติพี่น้องจึงจะมีความร่มเย็น เพราะเชื่อว่าเงาแห่งญาติเป็นเงาที่เย็นสนิทจนถึง
กับมีการพูดเปรียบเทียบไว้ว่า "ผู้ไม่มีญาติเหมือนตาลเดี่ยวกลางทุ่ง" เมื่อเป็นดังนี้ ญาติพี่น้องจึง
จัดเป็นร่มเงาให้ความร่มรื่นเย็นใจได้ในทุกโอกาส

5. เพื่อนบ้าน - กำแพงและข้าวของครอบครัว

เพื่อนบ้านจัดเป็นญาติประเภท "ญาติธรรม" การที่ครอบครัวมีเพื่อนบ้านที่ดีจัดว่า
เป็นกำแพงไว้ปกป้องภัยพิบัติได้ เพราะเพื่อนบ้านช่วยเอื้อเฟื้อดูแลให้ สังคมชาวบ้านของไทยแต่
เดิมนั้นอยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นกลุ่มก้อน การปลูกบ้านเรือนมักไม่นิยมมีรั้วเพราะต้องการให้ลาน
กว้างขวางเพื่อให้สมาชิกของหมู่บ้านได้ร่วมกิจกรรมสันตนาการ

ค่านิยมของสังคมไทยถือว่า การมีเพื่อนบ้านมากเป็นการส่งเสริมค่านิยมประการหนึ่ง
เพราะแสดงถึงความเป็นคนใจคอกว้างขวาง การมีเพื่อนเปรียบเสมือนการมีญาติพี่น้อง

6. อาชีพ - ฐานะของครอบครัว

ในวงสังคม อาชีพจัดว่าเป็นเครื่องบอกฐานะและหน้าที่ของครอบครัวว่ามีฐานะ
ความเป็นอยู่อย่างไร การที่จะประกอบอาชีพประเภทใดนั้นจะเป็นเครื่องบอกถึงฐานะของครอบครัวได้ว่า
ครอบครัวนั้นมีฐานะอย่างไรประกอบอาชีพสุจริต หรือทุจริต

7. ศีลธรรม - ทิศทางที่ถูกต้องของครอบครัว

ศีลธรรมที่ดีถือว่าเป็นทิศทางที่ถูกต้องของครอบครัวนั้นเป็นเรื่องที่สมาชิกครอบครัวได้
ประพฤติปฏิบัติกันมาอย่างสม่ำเสมอจนเคยชินเรียกว่าเป็นพฤติกรรมกลุ่ม หรือพฤติกรรมร่วมที่
สมาชิกทุกคนต้องประพฤติปฏิบัติ

ลักษณะครอบครัวไทยสมัยใหม่

เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการของสังคมมีผลทำให้โครงสร้าง และ ลักษณะครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย (บุญลือ วันทายนต์, 2520 : 87-89) คือ

1. เป็นครอบครัวสมัยใหม่ (MODERN FAMILY) ซึ่งแยกแยะมาจากระบบครอบครัวขยาย (EXTENDED FAMILY) ไปสู่สภาพครอบครัวเล็ก (NUCLEAR FAMILY) ซึ่งเป็นไปตามความเจริญของระบบสังคม

2. ความผูกพันระหว่างสมาชิกของครอบครัวเสื่อมคลายลง เนื่องจากความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิระหว่างสมาชิกของครอบครัวระบบนี้จะลดความสำคัญลง เนื่องจากความใกล้ชิดของสมาชิกในครอบครัวต่างเห็นห่างกันโดยอิทธิพลความเจริญทางเศรษฐกิจ นั่นคือสมาชิกในครอบครัวต่างต้องไปประกอบอาชีพ หรือประกอบธุรกิจการงานนอกบ้านมากขึ้น อันทำให้ความใกล้ชิดภายในครอบครัวระหว่างสมาชิกต้องห่างหายไป

3. สมาชิกในครอบครัวมีอิสระมากขึ้น โดยหญิงชายมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเศรษฐกิจภายในครอบครัวเป็นไปในลักษณะสหกรณ์ คือ ต่างคนต่างเป็นแหล่งทรัพยากร และต่างช่วยกันหามาจุนเจือครอบครัว และมีผลประโยชน์ในทรัพย์สินร่วมกัน

4. นิยมความสะดวกสบายต่างๆมาสนองความต้องการของการดำรงชีพ จึงต้องหาสิ่งต่างๆเหล่านี้มาบำรุงครอบครัว อันเป็นเหตุให้สมาชิกครอบครัวไม่ค่อยได้พึ่งพาอาศัยกันเลยดูเป็นหมดความสำคัญลงไป และยังถือเป็นค่านิยมทางสังคมอีกด้วย และข้อนี้เองที่ทำให้ครอบครัวเป็นตัวของตัวเองจนขาดความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน

5. มีการไปประกอบอาชีพนอกบ้านมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการดำรงชีพในสังคมอุตสาหกรรมมักคำนึงถึงค่านิยมทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมเอกัตภาพส่วนบุคคลมากขึ้น อันถือเป็นอิสระในการประกอบอาชีพด้วย

6. มีองค์กรและสถาบันต่าง ๆ เช่น ทางศาสนา สมาคม เป็นต้น มาทำหน้าที่ทางสังคมแทนครอบครัว เช่น สถาบันการศึกษา การจัดสถานรับเลี้ยงเด็ก เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากครอบครัวไม่สามารถจัดบริการแก่สมาชิกครอบครัวของตนได้ จึงจำเป็นต้องอาศัยองค์กร และสถาบันต่างๆ จัดบริการให้

7. เนื่องจากการดำรงชีพต้องคร่ำครีดยู่กับการประกอบอาชีพ ดัชนีประกอบกิจประจำวัน เพื่อความอยู่รอดของสมาชิกครอบครัว โอกาสที่จะสังสรรค์กับสมาชิกครอบครัวไม่ค่อยมี สุขภาพจิตของคนในสังคมประเภทนี้มักเสื่อมโทรมลงไป จึงจำเป็นต้องพึ่งสถานเริงรมย์ต่างๆ อันจัดเป็นสันทนาการเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดอย่างหนึ่ง เช่น สถานมหรสพ สถานพักผ่อนนอกบ้าน เป็นต้น

8. ครอบครัวประเภทนี้สมาชิกมักให้ความสนใจงานสังคมนอกร้านมากกว่าในบ้าน แม้กระทั่งแม่บ้านซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบต่อครอบครัวโดยตรงก็เช่นกัน ทั้งนี้เพื่อต้องการเปลี่ยนการพบปะสังสรรค์ (INTERACTION) กับสังคมอื่น

9. ลดค่านิยมทางศาสนา วัฒนธรรม จารีตประเพณี อันเป็นพฤติกรรมของสมัยดั้งเดิมลง เนื่องจากเห็นว่าเป็นเรื่องล้าสมัย ทั้งนี้เพราะสามารถช่วยตัวเองได้ดียิ่งขึ้น และมองเห็นความเป็นไปต่างๆ ของสังคมได้ดีขึ้น จึงทำให้ลดความเชื่อทางศาสนา วัฒนธรรม จารีต ประเพณีลง โดยหันไปสร้างสมความเป็นโลกียวิสัยมากขึ้น

ลักษณะครอบครัวไทยในอดีต และลักษณะครอบครัวไทยสมัยใหม่ จะถูกนำมาเป็นแนวทางในการพิจารณาว่า ภาพชีวิตครอบครัวที่ถ่ายทอดผ่านทางภาพยนตร์ไทยนั้น มีลักษณะเป็นอย่างไรบ้าง เป็นลักษณะโครงสร้างของครอบครัวไทยในอดีต ปัจจุบัน หรือมีการผสมผสานกันอย่างไร

แนวคิดบทบาทระหว่างสามี-ภรรยา

JOSEPH H. PLECK (โสภะ ซปีลมันน์ และคณะ, 2534 : 56-57) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์บทบาทระหว่างสามี-ภรรยา จากทฤษฎีทางสังคมวิทยา 3 แนว ดังนี้

1. แนวคิดในการมองบทบาทของสามี-ภรรยา ตามแบบประเพณีเดิม (THE TRADITIONAL PERSPECTIVE)

เป็นแนวคิดดั้งเดิมที่ถือว่า สามีเท่านั้นเป็นผู้ออกไปทำงานนอกร้านเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ในขณะที่ภรรยาจะเป็นผู้อยู่ดูแลบ้าน และเลี้ยงดูบุตร ทฤษฎีที่มีแนวคิดเช่นนี้ได้แก่

ทฤษฎีการจำแนกความแตกต่างระหว่างบทบาทของ TALCOT PARSONS และ B.F. BALES ซึ่งเน้นบทบาทของผู้ชายในเรื่องเกี่ยวกับสิ่งภายนอกของสถาบันครอบครัว และฝ่าย

หญิงซึ่งเป็นฝ่ายรับผิดชอบบทบาทภายในครอบครัว

ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนเป็นการวิเคราะห์ระบบความสัมพันธ์ของครอบครัว (JOAUZONI, 1970) ได้ชี้ให้เห็นว่า บทบาทระหว่างสามี-ภรรยา นั้น เกิดจากการแลกเปลี่ยนประโยชน์ระหว่างกัน โดยที่สามีมีบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัว และภรรยาเป็นผู้ให้ความรัก ความเป็นคู่ทุกข์คู่ยาก และการดูแลภายในบ้าน โดยเป็นการแลกเปลี่ยนความรับผิดชอบระหว่างกัน

ทฤษฎีทรัพยากร BLOOD AND WOLFE (1960) ได้ทำการศึกษาระบบความสัมพันธ์ระหว่างสามี-ภรรยา โดยอธิบายว่าการจำแนกหน้าที่ระหว่างสามีกับภรรยาอยู่บนพื้นฐานแห่งทรัพยากรคู่สมรส เขาพบว่า ความรับผิดชอบต่องานภายในครอบครัวของสามีจะมีความสัมพันธ์กลับกันกับระยะเวลาที่ต้องทำงานนอกบ้าน จึงอาจกล่าวได้ว่า สามีเป็นผู้นำในการหาเลี้ยงครอบครัว

2. แนวคิดในการมองบทบาทระหว่างคู่สามี-ภรรยา ในลักษณะการเอารัดเอาเปรียบ

ตั้งแต่ปี 1970 ได้มีทฤษฎีที่ศึกษาบทบาทระหว่างสามี-ภรรยา โดยเน้นที่อิทธิพลของสตรีเป็นสำคัญ ที่เรียกว่า FEMINIST โดยมุ่งพิจารณาภาระอันไม่เป็นธรรมที่ตกอยู่กับสตรีที่จะต้องรับผิดชอบต่องานบ้าน และงานอบรมเลี้ยงดูบุตรยังถือว่าเป็นงานที่ด้อยเกียรติ

มีชื่อเขียนของนักสังคมวิทยาหลายท่าน เช่น MAINADI (1971) POLATIC (1973) FARRELL (1974) ที่กระตุ้นให้เพศชายเข้ามามีส่วนในการรับผิดชอบงานดังกล่าว และปลดปล่อยอำนาจไปสู่สตรี โดยชี้ให้เห็นว่าเพศชายเป็นผู้แสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง และสร้างภาระความรับผิดชอบงานภายในครอบครัวให้แก่ภรรยาอย่างไม่เป็นธรรม

3. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบทบาทของสามี-ภรรยา

แนวคิดนี้เป็นการมองบทบาทของสามีภรรยาในแง่ที่ดีขึ้นกว่าในแนวคิดที่สอง ซึ่งมองผู้ชายในรูปของการเอารัดเอาเปรียบ แนวคิดนี้พิจารณาด้วยการอาศัยการประนีประนอมระหว่างกันเช่น MYRADRAL AND KLEIN (1956) ได้เสนอแนะให้สตรีเปลี่ยนแปลงบทบาทที่ต้องรับผิดชอบให้มีทั้ง 2 ด้าน คือ ในด้านการประกอบอาชีพ และในด้านบทบาทกับครอบครัว RAPOPORT AND RAPOPORT (1972) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับ PSYCHOSOCIAL LAG กล่าวคือ อัตราการเปลี่ยนแปลงของบทบาทในฝ่ายชาย ไม่สมดุลกับอัตราการเปลี่ยนแปลงของฝ่ายหญิง ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาในการปรับตัวและเสนอแนะให้มีการส่งเสริมความเข้าใจในบทบาทที่เปลี่ยนไป

ส่วนหนึ่งของการวิเคราะห์เรื่อง “ภาพชีวิตครอบครัวที่ปรากฏในภาพยนตร์วิดีโอ” ทำการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์หรือบทบาทระหว่างสามีภรรยาที่ปรากฏในภาพยนตร์ไทยด้วย เพื่อพิจารณาว่าภาพยนตร์ไทยได้ถ่ายทอดออกมาในลักษณะอย่างไรบ้าง ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดเหล่านี้มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์เพื่อให้เกิดความเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพยนตร์ไทยซึ่งนำมาใช้ประกอบการศึกษาได้แก่

ศิริชัย ศิริกายะ (2531) ทำการวิจัยเรื่อง “หนังไทย” โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเข้าใจถึงความเป็นมาของหนังไทย ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึง พ.ศ. 2525 จากการศึกษาพบว่า หนังไทยมีการพัฒนาในลักษณะขึ้นๆ ลงๆ ไปตามเงื่อนไขของสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่กับหนังไทย หนังไทยส่วนใหญ่ตั้งแต่อดีตจนถึงปีสิ้นสุดการศึกษาได้สืบทอดจารีตของมหรสพที่มีอยู่ในสังคมไทย ดังนั้นหนังไทยจึงมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีจารีตของตัวเอง จนกระทั่ง 2513 หนังไทยเริ่มแตกออกจากแนวจารีตของหนังไทยเข้าสู่หนังในแนวก้าวหน้า มีความสมจริง มีเหตุมีผล และในขณะที่หนังไทยเริ่มก้าวออกมาจากรูปลักษณ์ดั้งเดิม ก็ต้องเผชิญกับโทรทัศน์และวิดีโอเทป ทำให้การพัฒนาการของหนังไทยต้องกลับมาทบทวนทิศทางกันใหม่

บงกช เศวตามร์ (2533) ศึกษาเรื่อง “การสร้างความเป็นจริงทางสังคมของภาพยนตร์ไทย กรณีตัวละครหญิงที่มีลักษณะเบี่ยงเบนในปี พ.ศ. 2528-2530” เพื่ออธิบายลักษณะตัวละครหญิงเบี่ยงเบน และเปิดเผยทัศนคติของสถาบันภาพยนตร์ไทยที่มีต่อผู้หญิง ผลการวิจัยสรุปว่า คลังแห่งความรู้เกี่ยวกับผู้หญิงของสถาบันภาพยนตร์ไทยมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก แม้จะได้เปลี่ยนวิธีการนำเสนอเพื่อให้เข้ากับสมัยนิยมแล้วก็ตาม ผู้ผลิตยังคงต้องการให้บทบาททางสังคมของผู้หญิงเป็นเช่นเดิม คือ แม่ควรรู้ให้ความสำคัญกับลูกมากกว่าตนเอง หญิงขายบริการทางเพศยังคงภาพพจน์เป็นหญิงคนชั่วซึ่งจะลงเอยด้วยความทุกข์เสมอ ส่วนผู้หญิงแกร่งต้องไม่เก่งเกินชาย หรือฝ่าฝืนมติของสังคมซึ่งกำหนดโดยผู้ชาย ไม่เช่นนั้นจะถูกกำจัดออกจากสังคม

จีรบูรณ์ ทศนบรรจง (2534) ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ลักษณะของภาพยนตร์ไทยยอดนิยมประเภทวัยรุ่น” มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงลักษณะของภาพยนตร์ไทยยอดนิยมประเภทวัยรุ่น ผลการวิจัยสรุปว่า รูปแบบของภาพยนตร์ไทยยอดนิยมประเภทวัยรุ่นนั้นโครงเรื่องส่วนใหญ่แสดงถึงชีวิตของนักเรียน นักศึกษา ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องใกล้ตัวผู้ชมวัยรุ่นทั้งสิ้น ภาพยนตร์จะเปิดเรื่องให้ผู้ชมติดตามพฤติกรรมของตัวละครเอก และเรื่อง

ราวที่ตัวละครเอกมีความสัมพันธ์ด้วย จากนั้นจะสร้างปมปัญหาซึ่งจะทวีความขัดแย้งขึ้นแล้วจึงมีการคลายปมแห่งความขัดแย้ง และจบลงด้วยความสุขในที่สุด โดยส่วนสำคัญที่จะขาดไม่ได้ในภาพยนตร์คือมุขตลก ในด้านเนื้อหานั้น แนวคิดสำคัญที่ปรากฏในภาพยนตร์ส่วนใหญ่เป็นแนวคิดเกี่ยวกับความผูกพันระหว่างเพื่อนต่อเพื่อน ความเสียสละ ความเอื้ออาทรต่อกัน

อนุสรณ์ ศรีแก้ว (2534) ทำการวิจัยเรื่อง “ปัญหาสังคมในภาพยนตร์ไทยของ มจ.ชาติรี เฉลิมยุคผล” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบลักษณะการสะท้อนปัญหาสังคม และการวิพากษ์วิจารณ์สังคมในภาพยนตร์ไทยของท่านมู๋ ผลการวิจัยพบว่าภาพยนตร์ของท่านมู๋สะท้อนปัญหาสังคมต่างๆ 15 ปัญหาด้วยกัน ปัญหาสังคมที่พบมากที่สุด คือ ปัญหาอาชญากรรม และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน รองลงมา คือ ปัญหาความยากจน ปัญหาคอร์รัปชัน และปัญหาครอบครัวตามลำดับ ส่วนการวิพากษ์วิจารณ์สังคมนั้นพบว่า ภาพยนตร์ของท่านมู๋วิพากษ์วิจารณ์สถาบันสังคม 3 สถาบันคือ สถาบันสื่อสารมวลชน สถาบันตำรวจ และสถาบันการเมือง โดยการวิพากษ์วิจารณ์นั้นจะมีลักษณะ “ผู้ใหญ่” ว่ากล่าว “เด็ก ๆ” ไม่ใช่การวิพากษ์วิจารณ์อย่างเอาเป็นเอาตาย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสถาบันครอบครัวในสังคมไทย ได้แก่

วัชรา คล้ายนาทร (2526) ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัวกับการใช้อำนาจระหว่างคู่สมรสในกรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาความเกี่ยวข้องระหว่างบทบาทของคู่สมรสในการหาเลี้ยงครอบครัวกับการใช้อำนาจระหว่างคู่สมรส ในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ของครอบครัวในสังคมเมือง ผลการวิจัยพบว่า โดยทั่วไปบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัวของคู่สมรส ก่อให้เกิดความแตกต่างในการใช้อำนาจระหว่างคู่สมรส ในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมต่างของครอบครัวในด้านการใช้อำนาจรวมของคู่สมรส

วรรณา ลำเจียกเทศ (2530) ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัวในทัศนะของสตรีที่สมรสแล้ว ศึกษาเฉพาะกรณีสตรีที่มารับบริการจากศูนย์วิจัยการวางแผนครอบครัวโรงพยาบาลศิริราช” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างบิดา มารดา และบุตร รวมทั้งปัญหา สาเหตุของปัญหา และวิธีการแก้ไข ปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวของสตรีที่สมรสแล้ว ผลการศึกษาส่วนใหญ่แล้วลักษณะความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่าง บิดา มารดา และบุตรในด้านความรู้สึกที่มีต่อกันนั้นเป็นไปด้วยดี แต่ในทางปฏิบัติมีการกระทำกิจกรรมร่วมกัน โดยขาดการตระหนักถึงการที่จะพัฒนาหรือเพิ่มพูนความรัก ความอบอุ่นให้เกิดขึ้น

ด้านปัญหาและสาเหตุของปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของ เศรษฐกิจของครอบครัวซึ่งมีลักษณะของการใช้จ่ายเกินตัว ความไม่เข้าใจกันในการดำเนินชีวิตคู่ การทำงานนอกบ้านที่ทำให้ไม่ค่อยมีเวลาให้กัน การขาดความรู้ในการอบรมเลี้ยงดูบุตร การมี บุคคลอื่นเช่นญาติ ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องกับครอบครัว วิธีการแก้ปัญหาที่พบส่วนใหญ่มีการสื่อสาร ทางตรง โดยการหันหน้าเข้าปรับความเข้าใจและร่วมกันแก้ไขกับสามี และมักไม่ปล่อยให้ปัญหาที่ เกิดขึ้นเรื้อรัง โดยประชากรมีแนวโน้มที่จะใช้ความนุ่มนวลในการแก้ปัญหา เช่น พูดขอเรื่องกับ สามีดีๆ ถ้าสามีนอกใจ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะของสตรีไทยที่ยอมเป็นข้างทำหลัง และไม่ชอบ ใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

เดือนเพ็ญ วอนเพียร (2531) ทำการศึกษาเรื่อง “การแบ่งรับงานบ้านของสามี” มี วัตถุประสงค์คือ เป็นการศึกษาถึงลักษณะพฤติกรรมการแบ่งรับงานบ้านภายในครอบครัวของสามี และเป็นการศึกษาถึงปัจจัยที่คาดว่าจะมีความสัมพันธ์กับการแบ่งรับงานบ้านของสามี โดยเก็บข้อมูล ด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างข้าราชการในกระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงเกษตรและ สหกรณ์จำนวน 301 คน ผลการวิจัยพบว่าสามีส่วนใหญ่มีการแบ่งรับงานบ้านในระดับปานกลาง มากที่สุด รองลงมาคือระดับต่ำ และระดับสูง ตามลำดับ นอกจากนี้ในกลุ่มคู่สมรสที่สามีมีรายได้ สูงกว่าภรรยาจะมีการแบ่งรับงานบ้านของสามีน้อย ร้อยละ 32.3 ในขณะที่ในกลุ่มคู่สมรสที่ สามีมีรายได้ต่ำกว่าภรรยาจะมีการแบ่งรับงานบ้านน้อย ร้อยละ 26.3

กัลยา ผ่องเมษินทร์ (2534) ทำการวิจัยเรื่อง “ผลกระทบของการที่ภรรยามีส่วน ช่วยเหลือครอบครัวต่ออำนาจการตัดสินใจ และความคาดหวังทางอำนาจของภรรยาในครอบครัว” โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการคือ 1. ให้ทราบว่าการที่ภรรยาออกไปประกอบอาชีพนอกบ้าน นั้นจะส่งผลกระทบอย่างไร บ้างต่อโครงสร้างอำนาจของครอบครัว การวินิจฉัยหรือตัดสินใจที่ สำคัญๆเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของครอบครัว และความคาดหวังของภรรยาในเรื่องอำนาจของฝ่าย ภรรยา 2. ค้นหาปัจจัยที่เป็นตัวส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงในข้อแรก 3. ประเมินสัดส่วน ของภรรยาที่ประกอบอาชีพนอกบ้าน แต่ยังคงมองว่าตนเองเป็น “ข้างทำหลัง” นั้นมีอยู่มากน้อย เพียงใด

ผลการวิจัยพบว่า สตรีส่วนใหญ่ที่แต่งงานแล้วมีบุตร และอยู่ร่วมกับสามีที่ออกไป ประกอบอาชีพนอกบ้านจะมีอำนาจการตัดสินใจ และความคาดหวังทางอำนาจของภรรยาใน ครอบครัวในลักษณะที่เท่าเทียมกับสามี แต่อย่างไรก็ตามเกือบครึ่งของภรรยาเหล่านี้จะตระหนัก ว่าตนเองต้องพึ่งพาสามีในด้านต่างๆ (รวมทั้งด้านเศรษฐกิจ) มาก

รศ.ดร.โสภา ชีปลมน์, ผศ.สมบัติ สุพัตตชัย และ ผศ.ประกายรัตน์ สุขุมลชาติ (2534) ทำการศึกษาเรื่อง “รูปแบบครอบครัวไทยที่พึงปรารถนาในสังคมเมืองในประเทศไทย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบความต้องการของรูปแบบครอบครัวไทยที่พึงปรารถนา เพื่อนำผลที่ได้ไปใช้ในการวางแผนจัดกิจกรรมของคณะกรรมการชมรมสร้างสรรค์สังคม สภาสังคมสงเคราะห์ฯ ผลการวิจัยสรุปว่า รูปแบบของครอบครัวไทยที่พึงปรารถนาในปัจจุบัน เป็นรูปแบบครอบครัวเดี่ยว ความคาดหวังเกี่ยวกับครอบครัวที่น่าสนใจ คือปรารถนาให้คู่สมรสเข้ากับพ่อแม่ได้ มีอาชีพที่แน่นอน ช่วยรับภาระครอบครัวได้ มีสุขภาพดี ในเรื่องบทบาทของสามีภรรยา กลุ่มตัวอย่างได้ให้ความสำคัญของบทบาทสามีภรรยาในแง่ของการแบ่งเบาภาระในครอบครัว ช่วยกันอบรมเลี้ยงดูบุตร ต้องการให้ฝ่ายหญิงฝ่ายชายมีบทบาทเท่าเทียมกัน ไม่เอาเปรียบกัน

เกี่ยวกับที่อยู่อาศัยพบว่าต้องการแยกอยู่ตามลำพัง ต้องการความเป็นอิสระส่วนตัว ต้องการอยู่นอกอิทธิพลของพ่อแม่และญาติพี่น้อง ในเรื่องความคาดหวังที่จะให้บุตรมาดูแลในวัยชรา ปรากฏว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่ได้หวังให้บุตรมาดูแลในวัยชรา